

Nr. 1 1978

19. årgang

Løssalg kr. 5,-

ÅRSMØTET I SPRÅKRÅDET:

RETTSKRIVINGSSAKA I SENTRUM

I DETTE NUMMERET:

**Mye stoff fra møtet
i språkrådet**

**Donald Duck
og folkemålet**

**Kva meiner målfolket
om LSS?**

**Svar frå styret i NM
til dei 14
dobbelmedlemmene
i NM og LSS**

Norsk språkråd hadde årsmøtet sitt i Bergen 27. og 28. januar 1978. Den viktigaste saka som var oppe var spørsmålet om ei rettskrivingsreform for bokmål. Andre viktige saker var: Rettskrivingsendringar i nynorsk, fordelinga av målformene i leseverk, felles ordlistar og lærebøker for dei to målformene, måljamstillinga i offentlege organ og institusjonar, og dessutan dei vanlege årsmøtesakene (årsmelding, rekneskap, budsjett, val).

Bokmålsrettskrivinga

Særutvalet for bokmål hadde lagt fram ei omfattande førebels tilråding i rettskrivingssaka. Dette særutvalet har vore i arbeid sia 1973, og er no samansett av desse personane: Eyvind Fjeld Halvorsen (formann), Trygve Bull, Gorgus Coward, Alfred Jakobsen, Egil Pettersen, Leif Roksund og Finn-Erik Vinje.

Tilrådinga omfatta tilhøvet mellom endingane *-a* og *-ene* i bunden form fleirtal inkjekjønn, *-a* og *-en* i bunden form eintal hokjønn, pluss ei lang rekke framlegg som gjaldt enkeltord. I all hovudsak kan ein seie at særutvalet var delt i to: Mens Coward og Halvorsen gjekk inn for ei omfattande liberalisering i riksmålslei, gjekk dei andre i hovudsak inn for status quo. Den som gjekk lengst i retning av å favorisere tilnæringsformer, var Finn-Erik Vinje. Fire av særutvalsmedlemmene, Bull, Halvorsen, Pettersen og Vinje, la også fram ei skriftleg grunngeving av dei standpunkta dei tok. Dei er tatt inn på s. 5—9 her i bledet.

Over til s. 3

SPRÅKLIG SAMLING

Abonnement 20 kroner året

Skriftstyrar: Ernst Håkon Jahr
Gabbrovn. 11, 9022 Krokeldalen
Tlf.: (083) 30 483

GEIRR WIGGEN:

OM INNSTILLINGA FRA SÆRUTVALGET FOR BOKMÅL

Innlegg på årsmøtet i Språkrådet

Dokumenta i denne saka er sjølve innstillinga fra særutvalget for bokmål (65 sider) og notat fra utvalgsmedlemmene Bull, Halvorsen, Pettersen og Vinje, der disse gir uttrykk for den generelle holdninga bak de konkrete standpunktene de har tatt til de ulike enkeltspørsmåla i bokmålsrettskrivinga.

Jeg har en del merknader til *ulike punkt* i sjølve innstillinga og til innstillinga og særutvalgets arbeid *generelt*. Det er likevel avgjørende at vi er klar over de *grunnholdningene* og *verdidommene* utvalgsmedlemmene har lagt til grunn for sine forskjellige detaljinnstillinger. Valget av ett alternativ framfor et anna må ikke være ei diffus kjenslesak, ei personlig smaksak. Her bærer vi ansvar for heile det norske folket. Det er dét vi normerer normalmåla for. Og da må vi sørge for å grunne valga våre på *viten* om norske språkbruksforhold. Vi må sette forstand framfor kjensler.

Vi har en god del samla viten om de vilkåra som gjelder for språkbruk, både talt og skrivi språk. De to språkbruksmåtene henger intimt sammen, på det viset at forutsetningene for det skrevne målet ligger i det talte. Talemålet er det primære, grunnleggende verbale mediet for alle mennesker. Alle mennesker har et talt mål; det er morsmålet. Ikke alle har skriftspråklig evne, og ikke alle som kan skrive og lese kan det like lett og sikkert. Så langt som det går an å etablere viten om humanistiske områder, *veit* vi i dag at et trygt og godt forhold til det talte morsmålet er ei grunnleggende forutsetning for å skape et tilsvarende forhold til det skrevne. Vi *veit* også at avstanden mellom de to språkformene spiller ei rolle i denne sammenhengen. Det er om å gjøre at avstanden mellom talt og

Betaling for 1978

I dette nummeret legg vi inn betalingsblankett for 1978. Somme av medlemmene har alt betalt for i år, men også dei vil få blankett i bladet. Det har tekniske årsaker, og er ikkje meint som noe påkrav. MEN — kast ikkje blanketten! Gi han til ein annan, med nokre gode ord på kjøpet! Til dei som ikkje har betalt vil vi seie: Kasseraren ventar! Og han har ikkje noe imot ei ekstra gåve. Kvittering vil komme i neste nummer.

skrivi språk blir minst mulig. En viss avstand i detaljer vil det nødvendigvis måtte være mellom ulike dialekter og et felles normalmål; men det bør ikke være større avstand enn nødvendig. Dette har, som professor Pettersen også nevner i sitt notat, vært ei rettesnor for heile den offisielle norske skriftmålsutviklinga i dette hundreåret. Det har historisk hevd. Og det er i stadig større grad blitt språkvitenskapelig underbygd. I dag kan det ikke være *saklig* grunnlag for å hevde noe anna. Jeg kan sjølsagt ikke gå inn på den lange rekke av sosio- og psykolingvistiske undersøkinger og studier som er laga bare de siste tiåra og som understreker dette poenget. Jeg skal nøye meg med å minne om den rapporten UNESCO sendte ut for ei tid tilbake (1953), som på grunnlag av studier fra alle verdenshjørner samla seg om en éntydig konklusjon, ei oppfordring til verdens stater: La språket i skole- og lærebøker være så talemålsnært som råd er. Heilt konkret: så langt staten har økonomisk evne til det. Det kan ikke føres holdbare pedagogiske eller språkvitenskapelige argument mot en slik politikk. Bare økonomiske. VEL Å MERKE: Viss det er folkets beste som ligger statens myndigheter på hjertet. Viss de ønsker å skape de beste forutsetninger for at hver enkelt i samfunnet skal få bruke morsmålet sitt i tale, og viss de ønsker at flest mulig skal få et best mulig forhold til det å lese og skrive. Det håper jeg alle vi i Språkrådet er: «Maale er te fyr oss, og inkje me fyr Maale», uttalte Olaus Fjørtoft. Det må vi aldri gløkke! Notata fra *Vinje* og *Pettersen* viser at iallfall ikke *de* har glømt det. *Bulls* notat leser jeg mest som ei skisse av en *taktikk*, interessant nok, kanskje, men jeg vil ikke gi meg inn på det. —

Over til s. 12

Frå side 1

Ordskiftet synte at det var stor skepsis i Språkrådet, ikkje minst i bokmålsseksjonen, mot ei omfattande liberalisering slik Coward og Halvorsen gjekk inn for. Den klåraste motstanden markerte formannen i LSS, Geirr Wiggen. Som innlegget hans (s. 2 her i bladet) syner, var det særleg omsynet til folkemålet og folkemålsformene som var viktig for han. Men også andre typar argument kom fram. Fleire var redde for at ei større rettskrivingsendring ville føre til ei storstilt utskifting av lærebøker, og stor uvisse om kva som var offisiell norm. Coward peika på at det ville bli heilt unødvendig med nye lærebøker, ettersom det på eit par detaljar nær ikkje kom på tale å ta ut av norma ei einaste form som har vore tillaten. Men andre var meir pessimistiske: Dei var redde for at det kom til å bli ein sterk agitasjon frå riksmålshald for å få dei mest konservative formene inn i lærebøkene att, og dermed ei ny oppblussing av språkstriden. Det var fleire som var lite lystne på det.

Særutvalet vart kritisert frå fleire hald for å ha motivert framlegga sine for dårleg, og det kom fram ønske om å få undersøkt korleis språkbruken i litteratur og presse har utvikla seg sia 1959, slik at ein fekk eit grunnlag å stå på før ein gjorde noko vedtak. — Elles fekk Trygve Bulls framlegg om å godta heile riksmålsrettskrivinga dersom riksmålsrørsla gav slepp på *nu*, *efter*, *sprog*, *syv* og *tyve* stor publisitet. Riksmålsrepresentantane stilte seg ikkje avvisande til dette framlegget, av lett skjønlege grunnar. Dei var stort sett på defensiven under heile møtet, etter ein del harde utkjør mot Språkrådet og særutvalet på førehand. Den mest prinsipielle av dei var K. E. Steffens, som slo til lyd for å ta vare på dei mest tradisjonelle formene av bokmål/riksmål og nynorsk, som ledd i ein språkleg miljøvernpolitikk.

Det vart ikkje gjort noko vedtak i saka på møtet. Bokmålsseksjonen samla seg om ei oppmoding til styret om å arrangere eit spesielt arbeidsmøte for seksjonen, der ein kunne drøfte saka vidare, også i detalj.

Nynorskrettskrivinga

Det låg også føre eit framlegg til justeringar i skrivemåten av ein del (ca. 50) enkeltord i nynorsk. Dette framlegget er eit resultat av eit initiativ Magne Aksnes i si tid tok, ved å sende inn ei tre gonger så lang liste over ord der han meinte skrivemåten burde kunne samordnast med den i bokmål. Lista har sia vore behandla i nynorskdelen av fagnemnda, som tok ut dei orda der ein tilnærmingsskrivemåte etter Aksnes sitt framlegg ville bryte for sterkt med systemet i nynorsk elles. Den reduserte lista som no vart lagt fram for nynorskseksjonen i rådet vart møtt med skepsis frå ein god del medlem-

mer, som var redde for at nynorsken var på gli mot bokmålet. Aksnes på si side var skuffa over at fagnemnda ikkje hadde følgd framlegget hans meir når det gjaldt frekvente ord. Resultatet vart at lista vart vedtatt med 17 røyster (av 21 moglege). Dette tyder at ein i læreboknormalen no kan skrive t.d. *alter*, *boble*, *bønn*, *dykke* (i yrkessamanheng), *dvele* og *gjaldt* — *gjeldt* der ein før måtte skrive *altar*, *buble*, *bøn*, *dukke*, *dvelje* og *galdt* — *golde*. Ein kan òg skrive t.d. *eigde* — *eigd*, men i lærebøker må det framleis heite *átte* — *ått*. Derimot kan ein ikkje skrive t.d. *dessuten*, *mulig*, *navn*, *sjøl*, *vindu*, *være* og *øyeblikk* — som Aksnes opphavleg hadde foreslått. Den endelege lista over vedtak står i nr. 1-1978 av Språknytt, meldingsbladet for Norsk språkråd.

Fordelinga av målformene i leseverk

Dette spørsmålet har vore behandla i ei nemnd som no kunne legge fram ei tilråding for årsmøtet. Nemndframlegget går ut på at kravet om visse kvotar for fordelinga av målformene blir flytta over frå lesebøkene til undervisningsplanane. Men lesebøkene bør ha eit så rikeleg utval av tekster på nynorsk og dei ulike variantane av bokmål at det er høve til eit val. Geirr Wiggen hadde gjerne sett at ein rimeleg kvote av radikalt bokmål hadde vorte sikra gjennom meir forpliktande formuleringar, men fremma ikkje noko konkret framlegg om dette. Derimot ville han gjerne endre formuleringa: «Sidemålet bør . . . innførast i den form som ligg hovudmålet til eleven nærast», og sette inn *talemålet* i staden for *hovudmålet*. Han grunn gav dette med at tilnærming til hovudmålet ikkje alltid var det same som tilnærming til talemålet, og det siste burde ha førerang. Fleire peika på at ei slik formulering kunne opne for mange praktiske problem, i og med at det her er snakk om litteraturutval i lesebøker og ikkje om språkopplæring. Endskapen vart at forsamlinga mot ei røyst (Steffens) samla seg om formuleringa «hovudmålet/talemålet».

Felles ordlister og lærebøker

Denne saka stod over frå årsmøtet i fjor, da ho var blitt utsett. Utgangspunktet var Arne Torvik: *Norsklære* og Dag Gundersen: *Norsk ordbok*. Begge desse bøkene behandlar bokmål og nynorsk under eitt. Det var ei viss usemje i rådet om ein skulle stø prinsippet om slike felleslæreverk eller om ein skulle ta avstand frå det. I vedtaket som vart gjort om Torviks norsk-lære heiter det:

Norsk språkråd «kan ikkje sjå at denne typen bøker gir fordelar for undervisninga framfor dei meir tradisjonelle norskbøkene, som behandlar dei to målformene kvar for seg. Norsk språkråd vil derfor rå til at ein held fast ved prinsip-

SPRÅKLIG SAMLING

pet om å ha særskilde lærebøker for kvar målform i norsk også i den vidaregåande skolen. Vi rår dermed frå at Torviks norsklære blir godkjend.»

Magne Aksnes la fram dette framlegget, som fekk 7 røyster: «Norsk språkråd finn ikkje å kunne godkjenne Torviks norsklære, men ser med velvilje på alle forsøk på å lage nye og betre norsklærere, også bøker som behandlar begge målformene under eitt.»

I vedtaket som vart gjort om Gundersens ordbok heiter det:

Norsk språkråd «er i tvil om ordlister/ordbøker av denne typen vil ha nokon pedagogisk verdi; truleg vil dei fleste elevane meine at det er heller vanskeleg å ta seg fram i ei slik liste. Men Norsk språkråd vil likevel ikkje stille seg heilt avvisande til prinsippet med fellesordlister når bøkene fyller dei krava som ein må stille til bøker av denne typen. Måten den enkelte ordlista er utforma på, vil vere avgjerande for om ho kan godkjennast eller ikkje. Gundersens ordbok må derfor kunne sendast inn til gransking på vanleg måte. Godkjenning kan eventuelt givast for ein viss prøveperiode.»

Måljamstelling

Til møtet var det lagt fram to store rapportar frå sekretariatet som gjaldt måljamstillinga i offentlege organ og institusjonar. Den eine var eit oversyn over dei klagene Norsk språkråd hadde fått inn over brott på mållova og tilsvarende lover som gjeld måljamstelling i lærebøker og i skoleverket. Den andre var ei undersøking over måltilhøva ved dei høgare lærestadene i landet, som viste ei gjennomført og konsekvent tilsidesetting av nynorsken med små og speidde unntak. Drøftinga i rådet viste ingen

motsetnader i desse spørsmåla, og heile forsamlinga samla seg om ei fråsegn der det heitte at Norsk språkråd «ser på måljamstillingssaka som særskilt alvorleg og ber styret om å arbeide vidare med ho i samråd med dei aktuelle styresmakterne, så mållova blir følgd».

Observatør frå Samisk språknemnd

For første gong sendte Samisk språknemnd i år ein representant til språkrådsmøtet som observatør, Ole Henrik Magga. Han hadde eit stutt innlegg med ei orientering om dei problema Samisk språknemnd arbeider med. Den viktigaste saka hittil hadde vore arbeidet med ein rettskrivingsnormal for samisk, sa han, men elles arbeider Samisk språknemnd også m.a. med å få samisk språk meir akseptert i offentlege samanhengar, slik som i lovtekster og i stadnamn. Innlegget hans gjorde inntrykk på møtelyden, som på slutten av møtet vedtok ei fråsegn der styret i Norsk språkråd vart bedt om å vurdere dette spørsmålet: «Kva kan Norsk språkråd gjera innan gjeldande lov og føresegner når det gjeld å styrkja vilkåra for det samiske språket i Noreg?»

Val

Styret vart attvald på årsmøtet. Leif Mæhle tar over som formann, mens Lars Sødal blir varaformann. Dei andre medlemmene er Eyvind Fjeld Halvorsen og Reidar Djupedal (formann og varaformann i fagnemnda), Sigurd Haraldseid og Aksel Lydersen. I fagnemnda sit no: Fjeld Halvorsen (formann), Djupedal (varaformann), Gorgus Coward, Bjarne Fidjestøl, Alf Hellevik, Alfred Jakobsen, Egil Pettersen og Magne Rommetveit.

LSV

GÅVER

E. Jahr 20,—, T. Roksvold 20,—, T. Floden 70,—, E. Tønnessen 100,—, Ø. Gulliksen 120,—, G. Wiggen 218,40, O. Halvorsen 120,—, E. Vold 20,—, H. Sætra 20,—, H. Ytrehus 40,—, J. Risdal 20,—, J. Madslie 20,—, Kr. Opstad 20,—, L. Sødal 140,—, P. Rosland 30,—, A. Ørsal 80,—, J. Fosså 88,10, T. Bugge 30,—, E. Sæther 20,—, J. Valved 70,—, A. Hellevik 30,—, H. Straand 20,—, P. E. Opsahl 10,—, A. Smørgrav 70,—, O. Vikan 10,—, E. Pettersen 20,—, R. Guldal 20,—, F. Hødnebø 20,—, R. Aavik 20,—, B. og G. Wiggen 40,—, J. Ryen 20,—.

SPRÅKLIG SAMLING MINST FORNØYD

«Den gruppering som kanskje er minst fornøyd med Språkrådet er Språklig Samling. De mange språkpolitiske vedtak tilgodeser lite denne gruppen, ikke minst når en tar i betraktning de store folkegrupper de representerer. De har f.eks. aldri fått noe gjennomslag for debatten om «sosiolekter» (jfr. dialekter) og opptak av folkelige former fra byarbeiderklassens språk.»

(Fra Svein Skotheims kronikk i *Dagbladet* 25. november 1977.)

SAMNORSK-POLITIKK PRESENTERT PÅ ØSTLANDET I HØST

Gjennom de to store landsdelsavisene *Glåmdalen* og *Østlendingen/Hamar Dagblad* har Landslaget for språklig samling fått lagt fram sentrale deler av sin politikk i fjor høst.

1. november hadde *Østlendingen/Hamar Dagblad* et nesten helsides oppslag der avisas medarbeider Erika Jahr intervjuer LSS-leieren. Noen dager seinere, 5. nov., gav *Glåmdalen* rommelig plass til Knut Western, første-konsulent i Statistisk Sentralbyrå og sentralstyremedlem i LSS. I løpet av under ei uke kunne med andre ord lesere i heile Østerdalen, Solør/Odal og Hamar-området få kunnskap om landslagets merkesaker og syn på ulike språkpolitiske saker.

SPRÅKSTRID I LÅNEKASSA

I det interne organet for Statens Lånkasse for utdanning, «Lånkassebladet», har det i haust vori fleire som har kritisert institusjonens språkpolitikk.

Ola Svein Stugu har peikt på korleis Lånkasse diskriminerer nynorsk-brukarar. *Tore Unhammer* har kritisert det konservative bokmålet som bladet nyttar og kravd rom for meir folkelege, «radikale» former i bokmålet.

UTTALELSER FRA 4 AV MEDLEMMENE I SÆRUTVALGET FOR BOKMÅL

Til årsmøtet i Språkrådet

Finn-Erik Vinje:

§ 1. Skriftspråkregulering betyr utvelgning av bøyingsformer og skrivemåter. Dette fører nødvendigvis til at visse former og skrivemåter undertrykkes, at det m.a.o. blir oppstilt *forbud* mot dem på de områder av samfunnslivet der rettskrivningsreglene gjelder.

I 1907 ble de tradisjonelle formene *abe*, *ud* og *kage* rammet av forbudet, i 1917 *løipen*, *gropen*, i 1938 *boken*, *gryten*, i 1959 *hverken*. Med hensikt har jeg valgt eksempler fra forskjellige språklige nivåer (lydverk, bøyingsverk, ortografi).

Riksmålsforbundets ordliste utøver tilsvarende tvang mot former som *furua*, *grua*, *gryta*, *sjuk*, *tjue*, *snø*, *allmenn*, *språk*, *etter*, *lunsj*.

Både i de offentlige regler og i Riksmålsforbundets ordliste er eksempler som *bærte* (fortid av *bære*), *skjærte* (fortid av *skjære*), *brøyt* (fortid av *bryte*), *skjelden* utestengt.

Tilsvarende på nynorsk: Du får ikke skrive tradisjonelle former som *hev* (presens av *ha(va)*) og *fær*, og heller ikke utbredte talemålsformer som *je*, *hu*, *itte*.

Alt dette er språklig tvang, men denne tvangslinje følger av idéen om et riksspråk. Dersom det skal fungere hensiktsmessig, må det være visse grenser for valgfriheten.

§ 2. Når vi er uenige om hvordan skriftsystemet vårt skal se ut, så skyldes det at vi legger forskjellig vekt på forskjellige verdier. Vi som sitter og skal ta standpunkt til konkrete normeringsspørsmål, må bruke det vi har av kunnskaper og sunt vett og avveie hensynet til flere faktorer, bl.a. disse:

- Skrifttradisjon og de stilistiske hensyn.
- Den dannede dagligtale, dvs. det talespråk som ligger nært opp til skriften og dermed har en viss grad av landsgyldighet.
- De mest utbredte folkemålsformer — eller «folkets virkelige talesprog», som det het i 1917.

d) System og konsekvens i regelverket.

e) Tilnærmingsmomentet: Tiltak som fremmer språklig samling, skal støttes.

§ 3. Riksmålsfolk hevder tradisjonens rett i norsk språknormering: Sammenhengen bakover, kontakten med tidligere tiders litteratur må ikke brytes.

Jeg har atskillig forståelse for et slikt standpunkt. Det ligger utvilsomt en verdi i skriftspråket som tradisjonsbærer, som bindeledd mellom oss og generasjonene før og etter oss.

Men det er flere hensyn å ta. Skriftspråket er ikke bare en tradisjonsbærer, men også — og især — et kommunikasjonsmiddel for praktiske formål i vårt samfunn i dag. Målet for en språkplanlegging må være å gjøre det til det mest tjenlige middel for kommunikasjon mellom nordmenn som lever nå.

På den annen side: En realistisk språkplanlegging må vokte seg for å undervurdere styrken i skrifttradisjonen og de inngrodde skriftspråklige vaner. Skriftspråkkonservatismen er en iøynefallende realitet i Norge.

§ 4. Gangen i vår språknormering dette hundreåret har vært at folkemålsformer, som samtidig har vært tilnærmingsformer, gradvis har vunnet innpass i skriftsystemet, og etter hvert som de er blitt akseptert i skrift, er deres stil-

Over til neste s.

MELD DEG INN I LSS!
FRAM FOR FOLKEMÅLET!

istiske verdi oppjustert. En hel del *a*-former som i begynnelsen av 1900-tallet ble ansett for klart vulgære og som bare hørte hjemme i det mest dagligdagse språk og i «folkelig» miljø, virker i dag neppe støtende selv i alvorligere stil og «høyere foredrag».

For Johan Storm (1904) var *kona, boka, samme ulla, døra, barna* «det rene og skjære Vulgærsprog», og enda August Western (1921) mente at *silda, bua, lia, øia* bare kunne brukes på lavere stil- og emnenivåer.

Når det i dag ikke er stilistiske hindringer for bruken av disse og liknende ord, da er grunnen i det vesentlige den at offisiell normering siden 1917 bevisst har gått ut på å fremme bruken av dem, dvs. føre dem opp i ordlistene som obligatoriske eller valgfrie former. En form som folk venner seg til å se på trykk, har små muligheter for å beholde et opprinnelig vulgært preg.

§ 5. En språkpolitikk etter demokratiske linjer må ta hensyn til alle faktorene under § 2 ovenfor. Forskjellen mellom riksmålsfolk og meg er at jeg legger mindre vekt på pkt. a enn de gjør.

Skriftspråk og talespråk er forskjellige systemer, lever under forskjellige vilkår og har forskjellige uttrykksmidler, men det er viktig å hindre at avstanden mellom de to systemene blir for stor. Hans Vogt sa det slik i 1935:

«Ein rasjonell målpolitikk kan ikkje ta som mål å skape eit skriftmål som i alt og eitt liknar talemålet, som naudsynleg må variere i dei ymse samfunnslag, men å skape ein språknormal som ikkje er skilt med ein avgrunn frå det vanlege talemålet.»

Åpner vi skriften for former som folk flest kjenner som sine egne, gjør vi det lettere for dem å kjenne seg hjemme i skriftspråket. Spranget fra tale til skrift blir litt lettere å ta.

Jeg tror at et slikt relativt talespråksnært skriftspråk gjør at folk kjenner seg mer avslappet overfor skriftspråket, og at det kan fjerne en del hemninger i skrivearbeidet. Slike avspenninger overfor skriftspråket trenger vi sannelig.

Det som har skjedd siden 1917, er at det dannede talespråk har måttet dele plassen med folkemålet som utgangspunkt for skriftspråknormeringen. For dem som hadde det dannede talespråk som naturlig uttrykksform, ble dermed skrivereglene vanskeligere. Dertil kom den sosiale vurdering: De nye formene (*a*-former og diftonger bl.a.) betydde at vulgærspråket, gatespråket, presset seg fram. På den måten kunne språkpolitikken oppfattes som en urett.

Men bare på denne måten har vi kunnet få en tilnærming mellom våre to skriftspråk. Å bygge bru mellom målformene, det er å fremme bruken av utbredte folkemålsformer som *boka, sola, garna, sein, bein*.

§ 6. Det heter i § 1 i lov om Norsk språkråd:

(Norsk språkråd skal) «Følge utviklingen i norsk skriftspråk og talespråk og på dette grunnlag fremme samarbeid i dyrkingen og normeringen av våre to målformer og støtte opp om utviklingstendenser som på lengre sikt fører målformene sammen.»

En ikke-styrt utvikling, en la-skure-politikk, vil neppe gi noen skriftspråklig tilnærming. Rett nok kan vi — dersom det ikke blir iverksatt effektive sperretiltak — få en utveksling i ordforrådet. Men det er umulig å tenke seg at en tilnærming i lydformer, bøyning og skrivemåte kommer til å skje uten bevisst, aktiv språkrøkt.

§ 7. Så sier riksmålsfolk: Godt, men la oss iallfall få valgfrihet! La formene leve side om side, og la oss se hvilke som har livets rett!

Jeg tror ikke på noen fri konkurranse, verken på dette felt av samfunnslivet eller på det økonomiske. Det som saken dreier seg om, er *hvem* som skal bestemme. Fri språkutvikling i bokstavelig forstand er en umulighet.

Å slippe alle former løs er pedagogisk upraktisk, og det innebærer at vi oppgir enhver offentlig normering. I stedet overlater vi til andre, private instanser å normere.

Riksmålsforbundet har sin egen norm, og den er stram. Valgfriheten der er ubetydelig sammenliknet med den vi finner i de offisielle ordlistene. Dessuten er valgfriheten i Riksmålsordlisten innsnevret fra utgave til utgave. Når det gjelder *a*-formene i substantiv, har målet vært å holde dem ute i størst mulig utstrekning: «Målet var å gjennomføre eller tillate *en*-form i alle tilfeller hvor dette ikke støtte på vanskeligheter.»

Riksmålsordlisten blir lagt til grunn for skrivemåten i store deler av næringsliv og presse, og er dermed en kraftig konkurrent til det offisielle regelverket. Viktigst er kan hende at Aftenposten gjennomfører riksmålsformene — i den redaksjonelle praksis og tydeligvis også i innsendte bidrag. (Jeg taler av egen erfaring. Trass i uttrykt ønske om å få beholde min rettskrivning, får jeg språket rettet.)

At en avis gjennomfører en fast språklig praksis, synes jeg er helt i orden. Mitt poeng er bare at noen valgfrihet ikke eksisterer. En journalist i Aftenposten får ikke lov til å skrive *snø, fram, språk, musa*.

Når riksmålsfolk roper på valgfrihet, så mener de altså valgfrihet i den offisielle rettskrivningen. Noen liberalisering av riksmålsnormen har jeg ikke hørt om.

§ 8. Visst skal vi i den offisielle språknormeringen vise liberalitet, og jeg mener at rettskrivningen har en rimelig grad av valgfrihet. Elevene kan dessuten i stor monn bruke riksmålsformer i sine skriftlige arbeider uten å få feil.

Men hvis vi først ønsker en språklig styring, kan ikke valgfriheten være uten grenser.

Egil Pettersen:

Under arbeidet i særutvalget for bokmål har jeg prinsipielt holdt på status quo i de fleste tilfeller og har bare villet gå inn for mindre revisjoner. Jeg skal prøve å grunngi dette standpunktet.

Den fornorsking av formverket og av de aktuelle enkeltordene som ble gjennomført ved de siste rettskrivningsreguleringene, var etter mitt syn et steg i rett lei. Endringene representerte en videreføring av den linjen som har vært fulgt i hele hundreåret og som har ført til stadig bedre samsvar mellom skriftformene og naturlig norsk talemål (det som ikke bygger direkte på tradisjonelt skriftmål), og de førte i mange høve til at unødig skilnad i stavemåter mellom nynorsk og bokmål falt bort, til stor pedagogisk lette og til fordel for den tilnærming som fremdeles ikke bør være et uvesentlig moment i normeringsarbeidet. (Jfr. mandatet til Norsk språkråd!)

De formene det gjelder, har nå vært brukt i lærebøker i minst en generasjon. Alle som har fått sin skolegang etter krigen, har derfor blitt fortrolige med dem, og jeg tror ikke motstanden mot dem er så stor i de aldersgruppene, selv om ikke alle formene i læreboknormalen blir akseptert av alle i det praktiske livet etter endt skolegang. Til det er presset fra språkkonservative samfunnskrefter ennå for sterkt. Jeg skal tro at hovedmotstanden mot de «radikale» formene som nå drøftes, kommer fra dem som har fått sin grunnleggende norskopplæring før 1938 eller fra grupper som holder på den gamle skriftmålstradisjonen som prinsipp.

Det er kjent nok at det tradisjonelle skriftmålet har virket sterkt inn på talemålsformen i visse strøk av landet, og blant visse befolkningslag, helst de kulturelt førende. Det ligger i sakens natur at det må ta relativt lang tid før nye skriftmålsformer trenger gjennom og oppnår like høg sosial prestisje hos folk flest som de gamle. Men jeg tror at den prosessen er godt i gang og vil fortsette om formene får sjanse til å virke videre. Spørsmålet er om en ønsker det eller ikke. Etter mitt syn ville det være beklagelig om denne prosessen skulle stoppes eller hindres nå.

Liberalitet i læreboknormalen vil i virkeligheten si at man vil søke å få de «tradisjonelle» formene gjeninnført. Ettersom det i det hele ikke berører elevenes rett til valg av former, kan ikke forslag om jamstilling av formene tolkes annerledes.

Det vil bety at man vil overlate til den enkel-

te lærebokforfatter å stå for normeringen av lærebokspråket. I praksis vil det igjen bety at forlagene får det avgjørende ordet, og man aner hvor det bærer hen. Jeg ser bare ulemper ved det. Pedagogisk vil det virke uheldig ved at så mange ord dukker opp snart i en form, snart i en annen. Verken elever eller lærebokforfattere kan være tjent med en slik økt forvirring. Videre vil man gi slipp på den pedagogiske fordelene det er å ha samme form i bokmål og i nynorsk i tilfeller der det bare er enkle grafem som skiller — (hvor betydningsfulle de enn kan te seg for enkelte tilhengere av tradisjonelle former: trett: trøtt, golv: golv, sen: sein etc.). Og endelig vil man ved jamstilling risikere full tilbakemarsj fra den fornorskinglinjen, eller talemålslinjen, som har vært det bærende prinsipp i alt rettskrivningsarbeid i vårt hundreår.

Det er uten videre klart at mange av lærebokformene av i dag ikke samsvarer med det talemålet som bygger på tradisjonelt eldre skriftmål. Skal vi av den grunn føre lærebokformene tilbake til dette eldre steg? Er ikke alle rettferdskrav innfridd når den alminnelige rettskrivning stiller brukerne inklusiv elevene fritt?

Om vi er enige i det hovedprinsippet som har vært rådende gjennom alle rettskrivningsformene i dette hundreåret, kan vi ikke gjøre noe mindre enn å holde på læreboknormalens former og ellers nøye oss med å rette opp inkonsekvenser og ulogiskheter.

Trygve Bull:

En hovedhensikt med å nedsette Vogt-komiteen og (etter forslag av denne) å opprette Norsk språkråd var uten tvil å komme vekk fra den tvedeling innenfor det mest brukte av våre to skriftmål som var en følge av at den offisielle «bokmåls»-norm ikke var blitt allment anerkjent, men at en konkurrerende privat «riksmåls»-norm hadde fått adskillig utbredelse, ikke minst i pressen.

En første oppgave for det nye «Norsk språkråd», hvor også den mer konservative fløy var representert, måtte derfor være ved gjensidige innrømmelser å nå fram til en felles norm, som da i sakens natur måtte være mer omfattende enn den hittil gjeldende, offisielle norm.

Som et første skritt på veien mot en slik løsning må det såkalte «liberaliseringsvedtak» av 1972 oppfattes. Uten å kreve noen gjenytelser fra konservativt hold innførte «bokmålsseksjonen» en fullstendig valgfrihet for elevene på tre så sentrale punkter som bestemt entall hunnkjønn, bestemt flertall intetkjønn og preteritum

Over til neste s.

av visse svake verber, hvor visse former på *-et* ikke hadde vært tillatt ved siden av former på *-te* eller *-de*.

Når det gjelder *læreboknormalen* kunne jeg for min del være villig til å anbefale nesten alle de forslag som særutvalgets medlemmer Coward og Fjeld Halvorsen har fremmet — dog på ett vilkår: At Riksmålsforbundets og Det norske Akademis representanter som *sådanne* var villige til å godkjenne skriftformene *etter, nå, språk, sju* og *tjue* som eneformer, såvel i læreboknormalen som i den videre rettskrivningsnorm. Å tillate dobbeltformer i ord av denne type vil vanskelig kunne forenes med forestillingen om en skriftform, og å utelukke de nevnte former ville være helt urimelig, så dypt som de i de siste 40 år har trengt igjennom. Dersom man kunne samle seg om en slik løsning, ville f.eks. Norsk språkråd kunne henstille til statsmaktene å gi riksmålet sitt gamle navn tilbake — som et viktig ytre tegn på at en ny, mer konstruktiv fase var innledet. Og under *slike* vilkår nærer jeg ingen tvil om at det langt inn i mer konservative kretser igjen ville bli *gildt* å bruke mange av de «radikale» former som i dag på så mange hold er upopulære fordi de er *påbudt*.

På den annen side: dersom man ikke ved et forlik etter omtrent de linjer som her er antydnet, kan komme vekk fra en særlig privat normering ved siden av den offisielle, vil jeg for min del ikke bidra til ytterligere å øke forvirringen ved å anbefale en så vidt omfattende revisjon som Coward og Fjeld Halvorsen foreslår. Det ville være å ta risikoen for nye stridigheter rundt omkring i kommunene om man skal holde på de nåværende lærebøker eller om man skal erstatte dem med de nye, med mer tradisjonelle former som da sikkert vil komme på markedet, samtidig som en tredje, privat «riksmålsnorm» stadig vil fortsette å spille en rolle i presse og forretningsliv. Kan man ikke oppnå en *virkelig* avspenning i spørsmålet, ved at den private normering faller bort, da vil jeg foretrekke i hovedsaken å holde på den gjeldende læreboknormal, bare med enkelte, mindre justeringer slik som foreslått av herrene Jakobsen, Pettersen, Rok-sund og Vinje.

Endelig: Jeg har vanskelig for å tilbakeholde min skuffelse over at nesten 6 års forhandlinger ikke har ført til den avspenning som opinionen og statsmaktene håpet på og som Vogt-komitéens og Stortingets arbeid med saken gav løfter om. Hver av de stridende retninger får avgjøre med seg selv hvem som har vært mest villige til innrømmelser og hvem som har vært mest uforsonlige. Vårt nedarvede *to-språkssystem* gir oss problemer nok; tiden burde nå ha vært inne til å stanse tendensene til å skape et helt unødig *tre-språk-system*. Det er ikke minst vår skole-ungdom jeg har i tankene når jeg her til slutt minner om dette.

E. F. Halvorsen:

1.

For alle de tre punktene Særutvalget har behandlet i det siste året gjelder det at forslag til endringer i nåværende regler tar sitt utgangspunkt enten i ønsker om justering eller i ønsker om liberalisering av reglene. En helt klar grenselinje mellom justering og liberalisering lar seg vel ikke trekke, men i det store og hele er grensen temmelig klar.

Om *justeringene* er vi stort sett enige. Grunnlaget for justeringene er oftest forsøk på å skape bedre konsekvens, bl.a. ved å la ord av samme type, f.eks. ord på *-ske* som *grønnske, ilske* osv. få samme bøyning, og ved å la flere avledninger eller sammensatte ord ha samme bøyning hvor reglene i dag er innfløkte (f.eks. ord på *-grøt/-graut*). Full konsekvens kan vi ikke vente å oppnå, og det bør vi heller ikke forsøke å skape i tilfeller der stilistiske og andre hensyn har ført til oppkløyving av en ordgruppe som formelt ser enhetlig ut.

Om *liberalisering* er vi derimot ikke enige. Min prinsipielle mening om dette spørsmålet har jeg lagt fram før: Når en viktig gruppe av aktive skriftspråkbrukere ønsker liberalisering av rettskrivningsreglene, bør dette ønsket tas alvorlig av Språkrådet. Det bør imøtekommes i stor utstrekning når det gjelder rettskrivningen, i ikke fullt så stor utstrekning i læreboknormalen der hvor nåværende lærebokformer ligger fjernt både fra en utbredt bokmålstaleform og fra utbredte dialektformer (*golv* kontra *gulv* og uttaleformen *gølv, vatn/vann*).

2.

Det har vært innvendt mot forslaget om å tillate visse tradisjonelle former i læreboknormalen at forlag og forfattere da vil gå inn for de mest moderate, dvs. tradisjonelle, formene. Til dette er for det første å si at jeg er ikke så sikker på det. En god del former som utvilsomt var «radikale» i 1938 har slått igjennom. Men viktigere er etter min mening at hvis ord og former som har vært hovedformer i rettskrivningen siden 1938 og læreboknormalen siden

FRIDA ANDREASSEN ETTF.

SKEI — SURNADAL

Kolonial — Kortevarer — Manufaktur

1959 *ikke* har slått igjennom, og hvis de ennå i dag for mange bokmålsfolk føles som fremmedelementer (f.eks. kjelde, freste, vatn, dogg, golv, vogge, bru, mjøl, gras, skinka, suppa, tanna og mange flere), så bør disse ordene og formene ikke lenger være de eneste tillatte i lærebøkene. De har nå fått offisiell støtte i 40 år, og da må de kunne stå på egne bein og konkurrere på like fot med de tradisjonelle former som mange aktive skriftspråkbrukere fremdeles foretrekker.

3.

Det har også vært innvendt mot liberaliseringslinjen at den står i strid med ønsket om tilnærming mellom de to målformene som kommer til uttrykk i lov og vedtekter for Norsk språkråd. Jeg er ganske uenig i dette standpunktet. Forslaget om liberalisering betyr bare et forslag om å *tillate* allment kjente og brukte bokmålsformer også i læreboknormalen, det er *ikke* tale om å *forby* eller utelukke radikale former som etter vår mening hører hjemme i en læreboknormal for bokmål.

Når vi foreslår å gjøre formene *frå* og *måndag* til klammerformer (tillatt i rettskrivningen, men ikke i læreboknormalen), er det fordi disse formene i det hele ikke har hatt noen gjennomslagskraft, de har praktisk talt ikke vært brukt, ikke en gang i lærebøker med svært «radikalt» språk. Vår mening er ganske enkelt den at en ikke gagnar tilnærmingen mellom målformene ved å tvinge lærebokforfattere til å bruke former som både de og mange foreldre og skolebarn ikke bruker og ikke anser som fullt akseptable bokmålsord eller -former.

I virkeligheten er det i dag ikke stort mer å gjøre på bokmålssiden for å åpne veien for et framtidig samnorsk. Det såkalte radikale bokmål, med full bruk av hunkjønnsformer og *-a* i kaste-klassen av svake verb og alle de tillatte enkeltformer med diftong o.l. er visse ende for bokmålet på praktisk talt alle områder (med et lite forbehold, supinum-endelsen i partisipp av sterke verb). Det er etter min mening utenkelig at bokmålet kan gå videre i retning av nynorsken og ta opp dens mer kompliserte bøyninger, det må være nynorsken som må nærme seg det radikale bokmål hvis det overhodet skal være mulighet for å nå fram til en samnorsk språkform.

Foreløpig står altså det radikale bokmål der som et tilbud, både for de bokmålsfolk som ønsker å bruke det, i lærebøker og ellers, og for nynorskbrukere. Men *forbud mot tradisjonelle bokmålsformer og ord* som både lærebokforfattere og mange foreldre til de litt over 83 prosent av barna som får sin opplæring på bokmål, oppfatter som naturlige, ofte de eneste mulige former, det kan jeg ikke være med på.

4.

Det har også vært innvendt mot Særutvalgets arbeid at vi ikke har undersøkt hvordan de enkelte formene står i talespråket rundt omkring i landet. Slike undersøkelser ble gjort i den tiden arbeidet foregikk med læreboknormalen av 1959, men resultatene av undersøkelsene ble vurdert mot tradisjonen. Vi har ikke sett det som vår oppgave å korrigere de undersøkelser som den gang ble gjort, tvert imot mener vi at de i det store og hele fremdeles gjelder. Men bokmålet bygger først og fremst på skriftspråktradisjonen og det normaliserte talespråk i alle sine varianter. Vi har tatt fullt hensyn til også de varianter som ligger fjernt fra det tradisjonelle skriftspråk ved *ikke å forby* former som allerede hører til i læreboknormalen (bortsett fra *frå* og *måndag*), men vi har tatt hensyn til de erfaringer som er gjort i årene siden 1959 ved å tillate en rekke former som har skapt vanskeligheter ved lærebokkontrollen. Utgangspunkt for liberaliseringen er at krav om liberalisering i retning av tradisjonelle former har vært regnet som rimelige. *Reglene*, f.eks. for obligatoriske hunkjønnsord, blir ikke mer systematiske og logiske av dette, men de var som kjent ikke logiske før heller. Vi må bare akseptere at visse ord og bøyingsformer fra målførene har vist seg ekspansive og har trengt inn i vanlig standard-bokmål, mens andre målføreformer ikke har vært ekspansive, (f.eks. *frå*, som står sterkt i målførene).

Det samme gjelder den andre veien, visse tradisjonelle former, som f.eks. *bro*, *bod* (som ikke har vært tillatt i det hele!) har vist seg ekspansive, og en hel del læreboknormalformer har etter min mening vist seg svært lite gjennomslagskraftige, f.eks. *golv*, *mjøl*, *sjuk*, *rein*, *heit*. Tendensene går til dels på kryss og tvers, og det må vi ta til etterretning.

5.

Blant enkeltordene er det noen få hvor det nærmest er tale om rent ortografiske rettelser: *sloppet/sluppet*, *nommen/nummen*, *lynne/lynde* og flere. Dette er ikke språkstridsspørsmål i det hele, og de bør granskes nærmere og ses i sammenheng med andre ord av samme type både i bokmål og nvnorsk.

Ellers også er det en hel del punkter hvor verken jeg eller de andre medlemmene av Særutvalget føler oss sikre eller er særlig sterkt engasjert, det framgår vel klart nok av de mange ulike konstellasjoner i avsnittet om enkeltord.

Men i denne omgang er både jeg og de andre medlemmene nå interessert i å høre meningsyttringer fra de andre medlemmene av bokmålsseksjonen, både om de prinsipielle spørsmålene og om detaljer.

Se GEIRR WIGGENS kommentarer s. 2!

DONALD DUCK OG FOLKEMÅLET

Det er en del år sia Donald Duck kasta seg inn i norsk språkdebatt. Den gangen fant Donald og nevøene hans et bortglemt folk i Andesfjella, et firkanta folk som snakka nynorsk. I den amerikanske utgava snakka de okie-dialekt, dialekten til bønder i Oklahoma, en slags amerikansk molboer. (*Square* er kanskje enda mer nedsettende enn det norske firkanta.) I det norske bladet blei dialekten satt i samband med Voss.

I nr. 41, 1977, slår Donald til igjen. *Fusk og fristelser* heter episoden. Det er nevøene som blir utsatt for fristelse, og fristerne er en guttegjeng med interessante trekk. Alt tyder på at dette er ramp, gategutter, alt som er fælt: De har slitte klær, dårlig holdning, går med henda i lomma, har sneipen i kjeften og er sure i trynet. Til overmål er de mørke (møkkete?) i huden, i motsetning til Ole, Dole og Doffens uskyldsreine hvithet. Dessuten har alle «gått ut og inn av alle forbedringsanstaltene i landet!» Og for riktig å understreke hvilke foraktelige utgaver av ungdom vi har med å gjøre, bruker talsmannen, Knottulf, folkemålsformer fra Østlandet: *badebuksa på'n, åssen, gutta, onker'n, nubbetjangs, å er dere for noen tufser, a?*

Denne gjengen prøver å få nevøene til å lure Donald i kappsvømming. Det går som det måtte: luringa blir avslørt, og gutta får en lærepenge.

En sterk og god Donald-serie, godt egna til å sementere en del vanlige fordommer mot folkemålsbrukere fra Østlandet. Nå skal vi jo ikke vente for mye av Walt Disney Productions og

deres gode hjelpere i Norge. Men hva med vårt lands kulturelle sentra, hva med for eksempel Nathionalteatret? På Amfiscenen går stykket *Manndatera og kjerringdatera*. Der bruker Cappelen det klassiske eventyr-temaet: Den snille, pene og flinke manndattera som blir urettferdig behandla av den slemme, stygge og dumme stemora og den like fæle dattera hennes. For riktig å understreke kontrasten lar forfatteren manndattera snakke konservativt bokmål, ispedd noen nynorske ord, og uten noe dialektklang. Den høyrøsta stemora og dattera hennes roper og skriker på et språk prega av dialektformer fra Oslo. Med hese røster bruker de former som: *å blir'e til a, skar'ru* og *vir'ru, har'em* osv. De bruker også en kraftig og tjukk l. Geografisk går grensa for tjukk l opp langs langfjella, men her også mellom vond og god, flink og dum, stygg og pen.

Igjen tar man folkemålsformer i bruk for å fylle ut en nedsettende karaktertegnning. Chat Noir-fylliken har jo bestandig snakka Oslo-mål for å more det superende revy-publikumet, og dette er bare noe mer avansert. Resultatet er det samme. Store grupper får stempla dialekten sin som latterlig og sosialt uakseptabel. Folkemålet får mindreverdsstempel, og mange blir språklig usikre, får vansker på skolen eller i det sosiale miljøet. Mange legger om til å bruke skriftformene i konservativt bokmål, nye offer for språkundertrykkinga, hvis gode hjelpere er Nasjonalteatret og Donald Duck.

Terje Johansen

Folkemålsbrukere forfra

og i profil

Kva meiner målfolket om LSS?

Av Knut S. Vikør

Slik kan ein nok spørje seg når ein ser overskrifter frå den siste tida. Eksklusjon, «Vil Noregs Mållag framleis ha oss» osv. er stikkord. Er vi brått blitt ein fiende av målrørsla òg, slik vi alt har vore det lenge for riksmålfolket? Det er mindre enn eit år sidan vi slo fast at vi såg Riksmålsforbundet som ein fiende og Noregs Mållag som ein alliert.

Det er mange slags syn på LSS mellom målfolk. På den eine yttersida har vi «eksklusjonistane», dei som meiner at LSS-folk må ut or målrørsla. Dei seier at dei ikkje vil ekskludere oss, berre at vi skal «ta stilling», altså melde oss ut or LSS og verte ståande i NM. Men det dei forlangar er at vi skal godta deira meiningar om motsetningane i målstriden, rettruskar etter lina». Eg gjer vel ikkje mange urett om eg seier at i dag er det svært få andre enn medlemmer og sympatisørar av AKP (m-l) som står på ei slik utreinskingsline. Folk med dette partisynet har som kjent små problem med å reinske ut mindretal, det har vi sett i mange organisasjonar. Det er betre å ro i ein liten båt med reint mannskap enn i ein stor med ureint, det veit vi nok. Det er ikkje mange av desse i målrørsla, og i røynda er det nok heller liten fare for at eksklusjonsbølgja skal gripe om seg.

På den andre ytterkanten står dei reine dobbeltmedlemmene, dei det dreier seg om. Det er ikkje så mange, kan hende eit par hundre. Men det er mange i målrørsla som har om lag same målsyn som dobbeltmedlemmene. Skilnaden på desse og resten av «folkemålsfløya» er vel helst at resten ikkje ser LSS som nokon stor og viktig organisasjon, vi klarer ikkje å skape slike kampanjar og drive slik aktivitet som målrørsla gjer. Derfor er det ingen grunn til å ta den belastninga det framleis er å verte medlem av LSS, for det meste er eit slikt medlemskap berre eit papirmedlemskap.

Men største flokken er nok dei som ikkje bryr seg så mykje med prinsipp og formuleringar, men som er opptatt av det praktiske målarbeidet i staden. Mange av desse veit svært lite om LSS og kva vi står for. Dei vil gjerne tru at LSS framleis står for ein «samanskruingspolitikk». Det vil seie at vi tar bokmålet og nynorsken slik dei er i dag, og set ned ein komité som skal slå dei to saman til eit nytt språk, samnorsken. Grunnlaget for dette nye språket skal vere at

det er litt av det eine og litt av det andre, så vert det jamstelling. Denne nye skriftnormalen skal ein så tre ned over hovudet på folk på samme måten som bokmålet i dag. For mange er denne samnorsken om lag det samme som det radikale bokmålet, og det passar godt inn at LSS syner særleg omtanke for det radikale bokmålet no.

Dei ser òg at LSS ofte viser lita interesse for det dei ser som den viktigaste målstriden, det vi kallar kampen for nynorsk bruksmål. I skulemålsrøystingar nyttar bokmålsfolket ofte radikalt bokmål som lokkemat for bokmålet, og desse målaktivistane trur gjerne at LSS derfor går inn for radikalt bokmål mot nynorsk, eller ikkje bryr seg med slikt i det heile. I læremiddelstriden og i striden for nynorsk i presse, kringkasting og næringsliv merkar ein lite til LSS. Heller ikkje i dialektaksjonane, der LSS naturleg høyrer heime, ser ein mykje til «samnorskfolket».

Det målfolket ser i LSS, er altså i hovudsak at dei ikkje ser dei. Kvifor skal de no absolutt vere med i den organisasjonen, er det spørsmålet vi ofte får; kva slag målarbeid er det han driv.

For desse er innhaldet i målstriden ein strid mellom to språk/målformer, nynorsk og bokmål. Strid for ein tredje normal, «samnorsk», kan der berre verke forstyrrande inn. Med eit slikt praktisk perspektiv på målstriden, kan ein godt forstå at folk kan verte forvirra over at det går an å vere «for» både samnorsk og nynorsk. Hjå m-l-arane er viljen til å blande saman omgrepa sterk, men hjå «menige målfolk» er det nok ei heilt reell uvisse omkring dette. Derfor kan LSS-folk ofte få det inntrykket at største delen av målrørsla står på ei m-l-line. Men i røynda kan vi rekne med at dei fleste av desse likevel vil meine at det er opp til folk sjølve å fastsetje om dei står på ei «forskrevingsline» eller ei.

Kva kan så LSS gjere for å rette opp slike mistolkingar? Ein ting er det å rette interessa litt meir mot den striden som faktisk foregår kring bruksmålet, t.d. burde det vere naturleg at LSS sentralt og lokale LSS-folk tek opp læremiddelstrid, at ein diskuterer korleis LSS kan bidra i dialektaksjonen m.v. Det skulle berre

Over til s. 14

Frå s. 2

Halvorsens notat må kommenteres. Formannen i særutvalget for bokmål viser der ei udemokratisk holdning som må være dette rådet uverdigg. Hans målestokk i skriftmålsnormeringa tar ikke omsyn til den vanlige manns og kvinnes situasjon. Dem er han ikke interessert i! Han er bare interessert i *en elite*, dem han kaller «aktive skriftspråksbrukere». Vi er imidlertid heldige som slipper å bli presentert for dette bare indirekte, som en påstand fra meg eller andre som er uenige med Halvorsen. Han spøtter ut, Halvorsen, og sier ifra hva han meiner: «Mitt syn er et elitesyn», vedgår han offentlig. Jeg viser til den samtalen Halvorsen og jeg hadde en gang i 1976 og som er trykt (med Halvorsens samtykke) i bladet *Språklig Samling* nr. 2-1976. Det er ikke denne saka uvedkommende. Han gjentar det for så vidt i det notatet vi har fra hans hånd i denne saka. «Når en viktig gruppe av aktive skriftspråksbrukere ønsker liberalisering av rettskrivningsreglene, bør dette ønsket tas alvorlig av Språkrådet.» (s. 1). Vi må spørre: Hvem er denne viktige gruppa av aktive skriftspråksbrukere? Halvorsen har brukt dette positivt ladde uttrykket for å vise til *riksmålsbrukerne*. Da må vi samtidig vite dette: De menneskene i Norge som har riksmål som morsmål, som talemål, er en liten minoritet. De fleste i landet er dialekttalende. De som *skriver* riksmål er en noe større minoritet. Hvor stor har vi ikke eksakte kunnskaper om, men likevel en klar minoritet. Dette kvantitative forholdet er imidlertid ikke et forhold som er avgjørende. Avgjørende er *grunnene* til at så mange flere skriver riksmål enn dem som har målforma som sitt genuine morsmål. Dét har vi også vitenskapelige studier av. Vi veit at det ikke er sosialgruppe 1 og heller ikke sosialgruppe 3 som bruker samfunnets prestisjeform iherdigst, altså ikke dem som enten definerer seg som øvst eller lengst nede på den sosiale rangstigen. For dem er det enten unødvendig eller umulig å bruke den. Det er den sosiale mellomklassen, de som for all del vil distansere seg fra grupper de oppfatter som lågere og som strever etter å være «korrekte» for å kunne reknes blant de «fineste». De er svært opptatte av *form*: i klesdrakt, spisevaner osv. — og i språkvegen. Den sosiale prestisje og anseelse de strever etter, forankrer de i former. Det er vondt for dem sjøl, og det legger press på andre som ikke vil være mindre «fine». La meg nevne navnet på den fremste av de vitenskapsfolka som har avdekt dette språksosiologiske forholdet: *William Labov*. Alle i rådet kjenner muligens ikke navnet, men om de fire særutvalgsmedlemmene vi har fått notat fra, har fulgt med i sitt fags utvikling det siste tiåret, bør iallfall de være velkjent med denne personen og hans arbeid.

Det er m.a.o. en god del som bruker riksmål i skrift, som vi kan rekne med gjør det *mot* sine egne interesser. De er på sett og vis «ofre» for et prestisjepress i språkvegen, kall det gjerne språkundertrykking, som de samtidig er med på å opprettholde overfor seg sjøl og andre. Dét skal ikke Norsk språkråd hjelpe til med ved å gi ekstra innrømmelser til og offisiell godkjenning av den ufolkelige prestisjenorma. I stedet skal det være vår oppgave å *beskytte* folkemålsformene og dem som lettest bruker dem, mot presset fra prestisjenorma. Dét er det norsk rettskrivningspolitikk dette hundreåret bl.a. har gått ut på. Vi må ikke gløkke det og la oss lure andre vegen nå.

Men så vil Halvorsen og riksmålsrepresentantene minne oss om at det fra deres side ikke er tale om å lukke ute folkemålsformene, bare om å slippe til og legalisere riksmålsformene ved sida av folkemålsformene.

Dersom de kunne garantere eller sannsynliggjøre at de folkelige formene i bokmålet ville få en *reell* sjanse, i *praksis*; dersom det hadde vært *virkelig* like konkurransevilkår mellom de ulike formene, da hadde det vært alt i orden å slippe riksmålsformene til. Men slik er det ikke: Det er ikke noe «liberaliseringsvedtak» i næringslivet overfor folkelige språkformer. Ikke i deler av det offentlige heller, for den saks skyld. Det veit vi, alle som sitter her. Mest kjent er kanskje avisenes sensur av folkelige former. Jeg har lyst til å nevne at det samme gjelder i kringkastinga. I «Østlandssendinga» fikk medarbeiderne for et par år sia beskjed om ikke å bruke for mange folkemålsformer i sendingene. Nylig skjedde noe tilsvarende i filmavdelinga: I en populær filmserie som blei vist i fjernsynet for noen år sia, hadde teksteren valt de variantene av *læreboknormalen* som var mest folkelige. Noen riksmålsseere ringte inn og klaga (som de alltid er flinke til å gjøre), og da serien nylig blei vist i reprise, var tekstene endra til moderat bokmål. Uten at teksteren var rådspurt eller informert. Jeg går ut ifra at prof. Vinje kjenner denne saka. Teksteren er filolog med norsk språklig hovedfag; hennes karakterer til eksamen er spesielt gode. Ho skulle ha forutsetninger for å vite hva ho gjør i sin jobb som fjernsynstekster.

For eksempel slik at det altså sensur utøves mot dem som vil gjøre bruk av de tillatte folkemålsformene. For ikke å snakke om alle dem som er *tvunget* til å bruke riksmål eller moderat bokmål til daglig for overhodet å få eller beholde sitt arbeid! Folkelig (eller «radikale») ordformer i bokmålet er m.a.o. bare *formelt* tillatte. De tåles *ikke i praksis* i store deler av samfunnslivet. De trenger sannelig særbeskyttelse i rettskriving og læreboknormal. Konkurransen er *ikke fri* mellom riksmålsformer og folkemåls-

former, ikke nå og enda mindre om vi gir riksmålsformene legal status.

Så langt det ideologiske. Jeg har noen konkrete kommentarer til Halvorsens notat.

- 1) Det er rett at en del folkemålsformer som bokmålet har hatt sia 1938, ikke er slått igjennom. Men en viktig grunn til det er at folk flest aldri har visst om dem. Fordi de aldri har møtt dem i skolestua, f.eks. Mine egne studenter på lærerskolen i Elverum blir himmelfalne over alt de kan skrive av egne talemål i bokmålet. Og de begynner å prøve dem temmelig snart. De tør bruke dem overfor meg, som de veit tolererer dem, seg imellom, på oppslagstavlene. Men de spør om jeg trur det er farlig (for karakterer) å bruke dem til eksamen. Og det skal stor overvinnelse til å ta dem i bruk offentlig. En kollega av meg ved Melåsberget skole i Elverum kommune har lært ungene sine de bokmålsformene som ligger nærmest deres dialekt. Foreldra har lurt på om slikt går an. Og de har ikke blitt sinna; de er blitt *forbause*. For de har ikke visst om folkemålsformene. Det er noe å tenke på.
- 2) Halvorsen hevder at bokmålet bygger hovedsakelig på skriftspråkstradisjonen og på det talespråket som er normalisert etter det. Men det er da inga naturlov. At noe har vært på én måte, er ikke noe argument for at det fortsatt skal være slik. Argumentet er ulogisk. Det er uttrykk for en konservatisme for konservatismens eiga skyld. «Bygge på skriftspråkstradisjonen» = skrive som vi alltid har skrivi. Det kan være et personlig ønske for Halvorsen (og andre), men det er ikke noe argument. Jeg viser til det jeg har sagt om forholdet mellom tale og skrift. I disse djevletider må vi ikke la oss forhekse til å se åndelighet eller magiske krefter i skriftformene *sjøl*.
- 3) Halvorsen nevner endelig eksempler på former han meiner har vist seg lite gjennomslagskraftige: *golv, sjuk, mjøl, dogg, vogge, bru, gras, skinka, suppa, tanna* o.a. I det distriktet jeg bor i, Elverum, er den største avisa «Østlendingen». Jeg har hatt samtaler med sjefsredaktøren der, Andreas Hagen, og med mange av journalistene i avisa om språkføringa deres i spaltene. Hagen påstår han etterstreber moderat bokmål. Det er avisas linje, hevder han. Ikke desto mindre er alle de nevnte formene, som altså Halvorsen meiner har vist seg lite gjennomslagskraftige, i daglig bruk i Østlendingen, ei avis som trur den bruker moderat bokmål. Så innarbeidd er *disse* formene der jeg bor, at de som bruker dem ser ut til ikke å være klar over at de er «radikale». Halvorsens eksempler tyder på at han neppe kan ha

undersøkt noe videre om formenes gjennomslagskraft.

* * *

Jeg kan i det heile etterlyse det objektivt saklige, det vitenskapelige, grunnlaget for mange av de endringene deler av særutvalget foreslår. Fins det gransking etter 1960 som rettferdiggjør dem? Jeg syns mye virker lite systematisk og tilfeldig. Det er fælt å si, så mye arbeid som trass i alt må være nedlagt i dette dokumentet.

For det første viser det seg at riksmålsfraksjonen foreslår at i alt 450 hokjønnsord med obligatorisk *-a* skal åpnes for endinga *-en* også.

DET ER INGA BAGATELLMESSIG ENDRING AV LÆREBOKNORMALEN, DETTE! Jeg vil minne om at det under fjorårets (og tidligere års) ordskifte om *rettskrivinga* var ei forutsetning for mange for å gå med på innrømmelsene til riksmålsbevegelsen at *læreboknormalen* ikke skulle gjennomgå endringer ut over justeringer av åpenbare inkonsekvenser. I den innstillinga vi har foran oss nå, blir det foreslått *store* endringer i *læreboknormalen*. Her må vi ikke la oss forvirre: Sjøl om det innleiingsvis i pkt. 1 og 2 i innstillinga er vist til RETTSKRIVINGA (med store bokstaver), — uvisst av hvilken grunn, — er det LÆREBOKNORMALEN endringsforslaga gjelder.

Bortsett fra at jeg personlig har alt imot å slå denne kraftige riksmålskilen i *læreboknormalen*, har jeg et par andre prinsipielle innvendinger mot visse deler av innstillinga:

- 1) Jeg kan ikke finne noen underliggende systematikk i behandling av *mn/vn* (*ramn/hamn/havn* osv.), heller ikke i behandlinga av *diftonger* (*ei/e, au/ø/øy*). Enkelt detaljer vil jeg kommentere når de ulike orda kommer opp. Her er det mitt syn at *mn/vn* bør jamstilles over alt, at diftongen *ei* i regelen er hovedform, *e* klammerform. Formenes talemålsgrunnlag er det avgjørende her.
- 2) Orda i liste 2 under hokjønnsbehandlinga ønsker riksmålsfraksjonen skal ha jamstilt *-en*. Jeg meiner, som nevnt, at det er å bryte ett av premissa for rettskrivingsvedtaka i fjor å endre noen av de obligatoriske *a*-endingene i det heile. Jeg er altså enig med særutvalgets fleirtall på dette punktet og ønsker status quo. Men riksmålsfraksjonens forslag til liste 2 vil jeg kommentere spesielt, fordi det med sitt forslag der innstiller på *ei* *endring* som går stikk imot *den faktiske utviklinga i talemålet*. For et fleirtall av orda i liste 2 er endinga *-e* i ubestemt form entall gjennomgående. Tendensen i dag for slike *e*-utlydende ord er at *-a* i best. entall blir brukt stadig oftere. Det gjelder også ord

Over til neste s.

som til nå har vært hankjønnsord. Især i øst-norsk mål skjer det heilt tydelig et genus-skifte fra hankjønn til hokjønn. La meg nevne følgende ord som i dag bare er normert som hankjønn: *tona* (Våler i Solør), *salma* (Heradsbygd i Elverum), *skula/skola* (Sør-Østerdalen, Solør, Odal), *konkurransa* (Stange), *(innskolings)perioda* (Våler i Solør), *inga realisme* (Hadeland). Bare for å trekke fram noen eksempler. — For liste 2 sitt vedkommende går altså riksmålsfraksjonen (Halvorsen, Coward) imot slike utviklingstendenser som Språkrådet etter § 1b i Lov om Norsk språkråd er pålagt å følge og legge til grunn for sitt normeringsarbeid. Det går ikke an.

- 3) Jeg er uenig i særutvalgets samla framlegg om verbalabstraktene på *-ing*. I stedet vil jeg gjøre framlegg om at verbalabstrakter på *-ning* får valfritt *-a/-en*. Den vil være i samsvar med det talemålet vi skal ta omsyn til, og det er et lite, men viktig, skritt videre i den språklige samlingsprosessen vi også er pålagt å sikte mot. Vil de «liberaliseringsvennlige» riksmålsfolka være så liberale? Til nå har jo alt snakk om «liberalisering» ute-

lukkende gjeldt riksmålsbrukere, ikke dialektbrukerne.

Med disse orda har jeg lagt fram de generelle og prinsipielle merknadene jeg har til særutvalgets innstilling eller deler av den. Og jeg har forsøkt å gjøre rådet merksam på de ulike normeringsgrunnlaga (ideologiene) som de forskjellige utvalgsmedlemmene har for sine votum, samtidig som jeg har forsøkt å holde dem opp mot en del av den faktiske viten vi har i dag av språksosiologisk, språkpsykologisk og språkpedagogisk art.

Igjen: La oss bruke forstand og saklig innsikt framfor personlige kjensler. Og la oss ta avgjørende omsyn til det folkefleirtallet hvis morsmål er hardt sosialt pressa og stygt nedvurdert i dag som før. Riksmålet og riksmålsbrukerne *har* prestisjen og makta og den sosiale tryggheta det fører med seg. Det *har ikke* dialektene og det folkefleirtallet som har dem til morsmål og innerste eie. I norsk språkpolitikk går striden for de svakest stilte sammen med striden for folkefleirtallets morsmål. Å ta standpunkt for dem er det eineste mulige for den som er demokratisk innstilt. Det vil jeg tru de fleste i dette rådet er. *Vårt syn bør ikke være som Halvorsens, et elitesyn. Språket er til for oss, ikke vi for språket.*

Kva meiner målfolket - - - (frå side 11)

vere eit spørsmål om aktivitet, og vi ser alt no gledelege teikn til at LSS i allfall byrjar *meine* noko om slike ting.

Ein annan ting er å ta opp omgrepet «samnorsk». Dette språket fins ikkje i dag. Vi er gått bort frå lina med å ville «skape» det. Er det då rett av oss i det heile å kalle oss «samnorsk-folk»? Ikkje at vi skal rette oss etter mistydingar hjå andre, men bør vi ikkje endre omgrepsbruken etter den språkpolitiske endringa som har skjedd i LSS? For oss tyder ikkje språklig samling lenger å sameine dei skriftmåla vi har til eit eller anna tredje samnorsk, men å oppvurdera folkemåla her i landet slik at kvar ein-skild skal kunne snakke slik han/ho er vaksen

opp med, og skrive så nært talemålet som mogeleg, uansett korleis dette talemålet ligg i høve til dei eksisterande normene i dag. Er det då ikkje rett og slett misvisande å kalle oss «samnorsk-folk»? Det er ikkje det at språket er sams som eigentleg er det grunnleggjande, men at det er naturleg og frigjerande. Det skulle vere klart at dei som tykkjer det er naturleg og frigjerande å nytte nynorsk-normalen slik han er i dag, ikkje skal trenge å gå over til noko nytt mål. Det er ikkje «samnorsk» vi går inn for, men folkemålet/folkemåla. Bør vi ikkje etter kvart gå over til å kalle oss «folkemålsfolk» i staden for «samnorsk-folk»?

Knut S. Vikør

ABONNER PÅ SPRÅKLIG SAMLING!

REKNESKAP FOR LSS 1977

Inntekter:

Medlemspenger	kr. 9.095,—
Gaver	» 4.891,50
Bladpenger	» 2.620,—
Salg av trykksaker	» 551,50
Stønad fra fylkeskulturstyret i Hedmark ..	» 1.000,—
Ymse	» 1.020,—

kr. 19.178,—

Balanse fra forrige år » 6.023,13

kr. 25.201,13

Utgifter:

Bladet: Trykking	kr. 13.295,—
Porto/frakt	» 2.838,35

kr. 16.133,35

Porto	» 856,20
Materiell	» 855,60
Litteraturpris	» 554,—
Ymse	» 65,—

kr. 18.464,15

Balanse pr. 31/12 1977:

Postgirokonto	kr. 1.056,98
Postsparebank	» 4.680,—
Under transport	» 1.000,—

kr. 25.201,13

Drammen, 13/1 1977.

Godkjent 25/1 1978.
Ivar Hundvin (sign.)
kasserer

Johs. Fosså (sign.)
revisor

MELD DEG INN I LSS!

Kryss av og send slippen til Landslaget for
Språklig Samling, Postboks 636, Sentrum,
Oslo 1.

- Ønsker å bli medlem av LSS
- Ønsker opplysninger om LSS
- Ønsker å abonnere på bladet Språklig Samling.

Navn:

Adresse:

LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Postboks 636, Sentrum Oslo 1.
Medlemspenger, kr. 30,— pr. år.
Postgiro 5163787

Leiar: Geirr Wiggen,
Strandstykket 67,
2400 Elverum.

SVAR FRÅ STYRET I NOREGS MÅLLAG TIL DEI 14 MEDLEMMENE AV NM OG LSS (sjå førre nr.)

14 medlemmer i Noregs Mållag, som samstundes er med i Landslaget for Språklig Samling, har i eit ope brev stilt ein del spørsmål til Styret i Noregs Mållag. Styret har drøfta dette i møte i Bergen 4. desember 1977 og vil uttala:

1. Det ordskiptet som brevet viser til har vore ført av einskildmedlemmer i Noregs Mållag. Når tillitsmenn eller tilsette i NM har teke del i dette, har det vore som privatpersonar. Dette er og presisert i ordskiptet.
2. Det har ikkje skjedd noko i rørsla som tilseier ein annan praksis i medlemskaps spørsmål enn den praksisen som gjeld no. Medlemskap i NM er ei sak for kvar einskild som tykkjer mon i målarbeidet og sluttar opp i prinsippa for arbeidet vårt.
3. Dei 14 spør: «*Må ein, for å kunne godtakast som fullverdig medlem av Noregs Mållag, meine at nynorsken er fullkomen som samnemnar for alt norsk folkemål?*»
Skulle Styret svara utfyllande på dette, ville vi opne for ein ny rettskrivingsdiskusjon. Styret meiner ikkje det er tenleg for målrørsla. Det vi treng å samle alle kreftene om no, er striden for å fremje nynorsken på alle område i samfunnslivet.
4. Dei 14 spør: «*Må ein meine at det ikkje er nokon skilnad på konservativt og radikalt bokmål når det gjeld tilhøvet til ein del målføre, og at radikalt bokmål ikkje i mange tilfelle kan bety ei frigjering for dei som tar det i bruk?*»

Styret vil her vise til punkt 4 i prinsipp-programmet vårt: «*Noregs Mållag ser med velvilje på arbeidet med å få inn i bokmålet meir tilfang frå målføra. Likevel ser vi ikkje dette som nokon farande veg fram til eit skriftmål som byggjer på målføra.*»

Styret i Noregs Mållag kjenner det slik at vi, ikkje meir enn andre innan målrørsla, har mandat til å gje ei fast tolking av kva som ligg i dette.

5. På landsmøtet i Noregs Mållag i 1977 låg det føre framlegg til nye lover for samskipnaden. Det førre Styret i NM gjorde då framlegg om ein slik medlemsparagraf: «*I Noregs Mållag kan den vera med som vil arbeida for målreisinga i samsvar med prinsipp programmet og lova for samskipnaden.*»

Landsmøtet på Tingvoll ville ikkje gjera vedtak om nye lover, saka skulle drøftast i organisasjonen først. Landsmøtet sette ned ei lovnemnd med eit fast mandat og med faste fristar for arbeidet sitt. Framlegget frå denne nemnda blir sendt til laga til diskusjon over nyåret.

Når saka står slik, meiner Styret i Noregs Mållag det ville vere uheldig om NM sentralt no skulle uttale noko om delspørsmål innanfor lovsaka på vegne av heile samskipnaden. Styret i Noregs Mållag oppmodar til ordskipte om spørsmåla og vonar at dei 14 underskrivarane vil ta del i dette og gjere sitt til at det blir eit heitt ordskipte og eit godt vedtak på landsmøtet sommaren 1978.

(Dag og Tid, 13/12-77.)